

Finansal Hizmetlere Erişim ve Sürdürülebilir Kalkınma

Öz

Finansal hizmetlere erişim, bir toplumun gelişimi için oldukça önemlidir. Ülkelerin teknolojik, sosyolojik ve ekonomik gelişimleri; bu ülkelerde yaşayanların finansal kaynaklara erişiminin uygunluğu ile de bağlantılıdır. Finansal kaynaklara erişim, kalkınmanın da sürdürülebilir olmasına fırsat doğuracaktır. Çalışmada Türkiye’de finansal hizmetlere erişim ve sürdürülebilir kalkınma ilişkisi tartışılmaktadır.

Sibel YILMAZ TÜRKMEN¹
Gülcan ÇAĞIL²

Anahtar Kelimeler: *Sürdürülebilirlik, Sürdürülebilir kalkınma, Finansal hizmetlere erişim.*

Access to Financial Services and Sustainable Development

Abstract

Access to financial services is very important for the development. The technological, sociological and economic development of countries is also linked to the appropriateness of access to financial resources for those living in these countries. Access to financial resources will provide opportunities for the sustainability of development. In this study, the relationship between access to financial services and sustainable development in Turkey is being discussed.

Keywords: *Sustainability, Sustainable development, Access to financial services*

¹ Doç. Dr., Marmara Üniversitesi
İşletme Fakültesi,
sibelyilmaz@marmara.edu.tr

² Doç. Dr., Marmara Üniversitesi
Bankacılık ve Sigortacılık Yükseko-
kulu,
gulcancagil@marmara.edu.tr

1. GİRİŞ

Sürdürülebilir kalkınma için bir ekonomide gelişmiş finansal piyasaların varlığının yanı sıra finansal hizmetlere erişimin yaygınlaşması da çok önemlidir. Gelişmiş bir finansal sistem sayesinde, finansal hizmetler yaygınlaştırılarak toplumun tüm kesimlerinin hizmetine sunulmaktadır.

Finansal hizmetlere erişimin yaygınlaşması dünyada yoksulluğu azaltarak gelir dağılımını düzeltici yönde etki sağlamakta, böylece gelir eşitsizliğini azaltmaktadır. Bu durum sürdürülebilir kalkınmanın artırılmasında çok önemli bir rol oynamaktadır. Finansal hizmetlere erişimin finansal gelişim ve sürdürülebilir kalkınma üzerinde önemli bir etkisi olduğu, yapılan akademik çalışmalarından da anlaşılmaktadır. Birçok çalışma, gelişmiş bir finansal piyasanın sürdürülebilir kalkınmayla yakından ilişkili olduğunu göstermekte ayrıca finansal piyasalar geliştikçe sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştiğine dair güçlü bulgular elde edilmektedir. Ancak bu konuda literatür gelişimi hala istenen düzeyde değildir.

Finansal hizmetlere erişim konusuna olan ilginin akademik kesim başta olmak üzere toplumun tüm kesimlerinde gün geçtikçe artmasının nedenlerinden biri temel finansal hizmetlerin, söz konusu hizmetleri finansal olarak karşılayacak gücü olmayan kesimlere, bir kamu hizmeti olarak daha ucuza sunulabilmesidir. Diğer bir neden ise özellikle gelişmekte olan ülkelerde finansal erişimin, gelişmiş ülkelere göre büyük ölçüde kısıtlı olmasıdır. Gelişmekte olan ülkelere finansal sistemin dışında kalan kişilerin oranları yüzde 80'lerde iken, gelişmiş ülkelerde genellikle yüzde 20'nin altındadır. Ayrıca, gelişmekte olan ülkelere KOBİ'ler (Küçük ve orta ölçekli işletmeler), genellikle finansman temininde problem yaşamaktadırlar. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelere faaliyette bulunan KOBİ'ler dış finansman temin edebilseler de, finansal erişim gelişmiş ülkelere yer alan KOBİ'ler ile karşılaştırıldığında oldukça düşük seviyelerde kalmaktadır (TCMB, 2011, 9).

Literatürde finansal gelişim, finansal hizmetlere erişim ve ekonomik büyüme ile gelir eşitsizliği ilişkisini kuran çalışmalarda veri eksikliği gibi birtakım sorunlar nedeniyle, ilk dönemlerde finansal gelişimi tanımlamada eşdeğeri olarak yaygın bir şekilde "finansal derinlik" ölçütünün kullanıldığı gözlenmiştir.

Honohan (2004), finansal derinliği yoksulluğun seviyesi (günlük geliri 1\$ veya 2\$ altında olan kişi sayısı) olarak tanımlamıştır. De la Tore ve diğerleri (2006), finansal gelişimin finansal istikrar, finansal çeşitlilik ve finansal hizmetlere erişim gibi derinlikten başka boyutlarının da bulunduğunu ifade etmişlerdir. Ayrıca yazarlar krediye erişim zorluğunun, düşük gelirli ailelerin ve küçük firmaların yüksek getirili yatırım projelerini finanse etmesini engelleyerek, büyüme ve yoksulluğun azaltılması üzerinde olumsuz etkileri olduğunu belirtmişlerdir.

Beck ve diğerleri (2004), tarafından yapılan çalışmada ise özel kesime kullanılan kredi imkanlarının daha fazla olduğu ülkelerde yoksulluk oranının düştüğü ve adaletsiz gelir dağılımının azaldığı tespit edilmiştir. Ayrıca Beck ve diğerleri (2007), hem gelir dağılımındaki hem de yoksulluk düzeyindeki değişikliklerle finans alanındaki ilişkiyi inceleyerek finansal kalkınmanın yoksul kesim üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Finansal gelişimin yoksul kesimi toplam büyüme ve gelir dağılımındaki değişiklikler olmak üzere iki farklı kanaldan etkileyebildiğini tespit etmişlerdir.

Clarke ve diğerleri (2003), finansal aracılık gelişimi ve gelir eşitsizliği arasındaki ilişkiyi doksan bir ülke için inceledikleri çalışmalarında, finansal sistem geliştikçe gelir eşitsizliğinin azaldığı durumunu tespit etmişlerdir. Ayrıca finansal gelişim ile eşitsizliğin azalma seviyesi arasında ilişki olduğunu ve finansal gelişimin yoksulluğu azalttığını ifade etmişlerdir.

Honohan (2007), finansal hizmetlere erişim ile ekonomik kalkınma arasında pozitif ve güçlü bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca, bireylerin daha fazla finansal hizmetlerden yararlanmasının daha düşük bir gelir eşitsizliğine yol açacağına ilişkin tespitte bulunmuştur.

Arora (2010) çalışmasında, Dünya Bankası veri tabanını kullanarak gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki finansal erişimin kapsamını incelemiştir. Çalışmada finansal erişimi birleştiren yeni bir sosyo-ekonomik kalkınma indeksi geliştirilmiştir. Çalışmada yer alan tüm ülkelere finansal erişim açısından Belçika'nın en yüksek sırayı aldığı ve bunu İspanya ve Almanya'nın izlediği görülmektedir.

Sarıgül (2015), sosyo-ekonomik ve demografik faktörlerin bankacılık hizmetlerine erişimi ne derece etkilediğini 2007-2013 yılları için panel veri analizi yöntemiyle araştırmış, elde ettiği bulgulara göre; finansal hizmetlere erişim ile nüfus yoğunluğu, şehirleşme oranı, gayrisafı katma değer, motorlu taşıt sayısı ve tüketilen elektrik miktarı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur.

Çalışmada giriş bölümünü takiben finansal hizmetlere erişim ve sürdürülebilir kalkınma kavramları detaylı olarak incelenecektir. Ardından finansal piyasaların gelişmesi ve finansal hizmetlere erişimin sürdürülebilir kalkınma üzerindeki etkisi araştırılacak, konu Dünya ve Türkiye açısından ele alınacaktır.

2. FİNANSAL HİZMETLERE ERİŞİM

Finansal gelişim, bir ülkede finans piyasasında yer alan araçların çeşitliliğinin artması ve bu araçların daha yaygın olarak kullanılması, diğer bir ifade ile piyasaların gelişmişliği olarak tanımlanmaktadır (Kanberoğlu ve Kara, 2016, 310).

Finansal gelişimin, finansal erişim boyutu bulunmaktadır. Finansal erişim, finansal hizmetlere erişimin yaygınlığı, diğer bir ifade ile bir ülkede bulunan firmaların ve hane halkının finansal hizmetlerden ne ölçüde ve ne kadar adil olarak yararlandığıyla yakından ilgilidir. “Finansal erişim, finansal hizmetlerin kullanımında fiyat ve fiyat dışı engellerin olmaması olarak da tanımlanmaktadır.

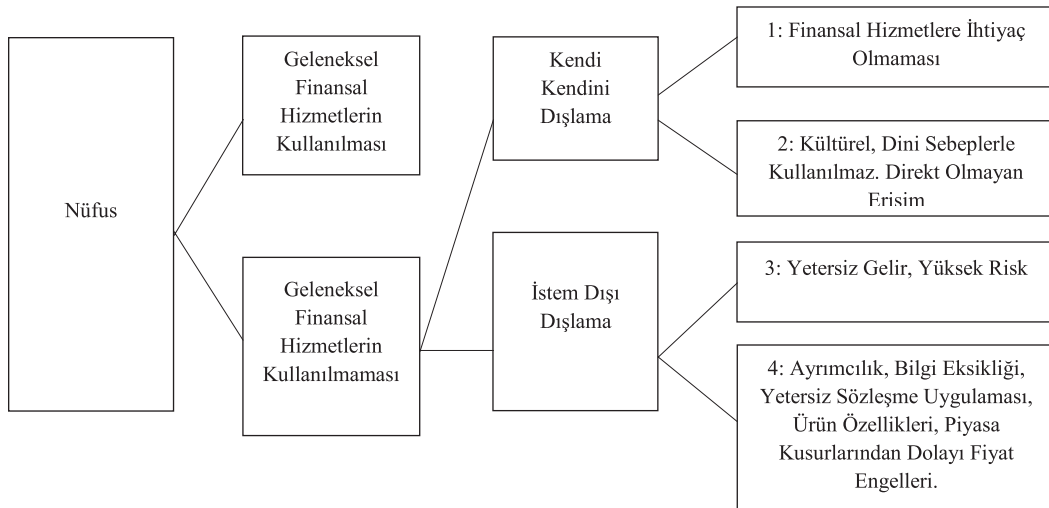
Finansal erişimin ölçütü, bir bankada ya da yasal bir finansal kurumda, (çek, tasarruf, sigorta, yatırım, kredi, vs.) herhangi bir hesabı olan yetişkinlerin toplam nüfusa oranıdır.” (TCMB, 2011, 7-12).

Finansal hizmetlerin kullanımı ve erişimi arasındaki ayrımı yapmak önemlidir. Finansal hizmetlerin kullanımının deneysel olarak gözlenmesi daha kolaydır. Bireyler ve şirketler, bazı finansal hizmetleri kullanabilir, ancak bazı finansal hizmetleri kullanmayabilir. Bazı finansal hizmetlere dolaylı olarak erişebilir, örneğin başkasının banka hesabı gibi. Bazı bireyler ya da firmalar finansal hizmetleri ihtiyaçları olmadığı için ya da kültürel veya dini nedenlerden dolayı kullanmamayı tercih edebilir (Şekil 1).

Finansal hizmetlere erişim ve gelişim hem sürdürülebilir kalkınmayı artırmakta hem de yoksulluğun azaltılmasında çok önemli bir unsur oynamaktadır. Finansal gelişimle birlikte yoksulluğun azalması iki şekilde gerçekleşmektedir. İlk olarak, bir ülkede finansal gelişim arttıkça, finansal hizmetler yoksul insanlara da ulaşabilmekte ve yoksulluk azalmaktadır. İkinci olarak, finansal gelişim doğrudan yoksul kesime yeterli hizmet ulaşımını hemen sağlamasa da, ekonomik gelişimi destekleyerek, yoksul kesimin daha fazla gelir elde edebileceği bir ekonomik ortam sağlamaktadır (TCMB, 2011, 5).

Finansal erişim ve finansal kapsayıcılık konusu hem gelişmekte olan hem de gelişmiş ekonomilerde gün geçtikçe artan bir ilgi ile karşılanmaktadır.

Şekil 1: Finansal Hizmetlerin Kullanımı ve Erişimi

Politika yapıcılar, finansal aracılık yoluyla piyasalar tarafından elde edilen fonların bireyler ve ekonomide sektörler arasında yeterince yaygın kullanılmamasından dolayı büyüme, gelir dağılımı ve yoksulluk seviyelerinde olumsuz etkiler yaratacağından endişe duymaktadırlar. Ayrıca, finansal sistem varlıklarının nispeten az sayıda kişi, firma veya sektörde yoğunlaşması durumunda makro istikrar açısından olası olumsuz sonuçlara da yol açması beklenmektedir (The World Bank, 2015, Global Financial Development Report 2015/2016).

Finansal kapsayıcılık, bireylerin ve firmaların finansal hizmetleri kullanmasıdır. Finansal kapsayıcılık, bireylere ve firmalara iş fırsatlarından yararlanma, eğitime yatırım yapma, emeklilikte tasarruf yapma ve risklere karşı sigortalanma imkânı sağlamaktadır. Finansal kapsayıcılık, ödemeler ve tasarruf hesaplarından kredi, sigorta, emeklilik ve menkul kıymet piyasalarına kadar olası finansal hizmet yelpazesini yansıtan birçok boyuta sahiptir (The World Bank, 2014, 15).

Yakın zamana kadar, finansal kapsayıcılığın dünyadaki ölçümü, kişi başı banka şubeleri veya ATM'ler gibi yoğunluk göstergelerine odaklanmıştır. Finansal kapsayıcılık konusundaki bu bilgilerin büyük kısmı 2004 ile 2011 yılları arasında 187 ülke için yıllık verisi bulunan Finansal Erişim Anketi'nin bir parçası olarak toplanmaktadır (The World Bank, 2015, Global Financial Development Report 2015/2016).

Dünya'da ticari bankalar, özellikle gelişmekte olan ekonomilerdeki yoksul ve düşük gelirli ailelere erişimi genişletme konusunda birtakım zorluklarla karşılaşmış ve özellikle kar amacı gütmeyen kuruluşların finansal hizmetlere erişimi sınırlı kalmıştır

(Karlan ve Morduch, 2009, 1).

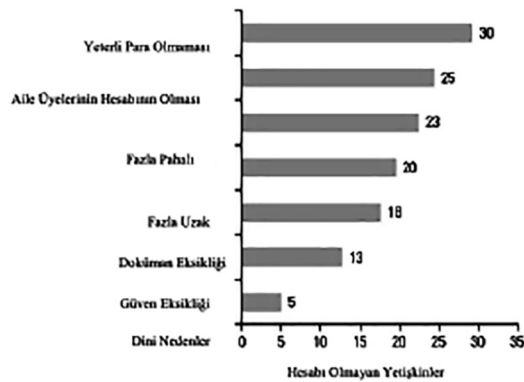
Dünyada global olarak yetişkin nüfusun %50'si bir banka hesabına sahiptir. Dolayısıyla dünya nüfusunun diğer yarısı herhangi bir resmi finansal kurum hesabına sahip değildir. Finansal hizmetlere erişimde özellikle gelişmekte olan ülkelerde maliyet, seyahat mesafesi ve dokümantasyon gereksinimleri önemli faktörlerdendir. Yoksul kesim, kadınlar, gençler ve kırsal kesim sakinleri erişim için daha büyük engeller ile karşı karşıyadır. Ayrıca küçük firmalar finansman konusunda daha fazla bağlayıcı kısıtlamalarla karşı karşıya kalmaktadır. Örneğin, gelişmekte olan ekonomilerdeki küçük işletmelerin yüzde 35'i ve büyük firmaların %25'i ile gelişmiş ekonomilerdeki büyük firmaların %8'i finansmana erişimi, işletmelerin önünde büyük bir engel olarak tanımlanmaktadır (The World Bank, 2014, 3).

Şekil 2 incelendiğinde global olarak yetişkinlerin bir banka hesabı bulunmamasının en yaygın nedeni hesabı olmayanların % 30'luk bir kısmının yeterli parasının olmaması olarak gösterilmektedir. Diğer sebepler sırasıyla aile üyelerinin mevcut hesaplarının olması, pahalılık, bankaların uzak mesafede yer alması, doküman eksikliği, finansal kurumlara olan güvensizlik ve dini nedenler olarak sayılabilir.

Dünya'da finansal hizmetlere erişim konusunda önemli bir yol kat edilmesine rağmen hala birtakım zorluklar devam etmektedir (<http://www.worldbank.org> 05.11.2016):

- Dünya genelinde tahmini 2 milyar yetişkinin temel bir hesabı bulunmamaktadır.

Şekil 2: Bir Banka Hesabı Bulunmamasının Nedenleri

- Küresel olarak, hesap açmanın engelleri arasında yeterli paranın olmaması, bir finansal hizmet sunucusuna olan mesafe, gerekli belgelerin eksikliği, finansal hizmet sağlayıcılarına güvenilmemesi ve din sayılabilir.
- Gelişmekte olan ülkelerde 200 milyondan fazla resmi ve gayri resmi mikro, küçük ve orta ölçekli işletmeler (MSMEs) büyümek için yeterli finansmana sahip değildirler.
- MSMEs’lerde, hesap sahibi olmamanın başlıca nedenleri olarak teminat eksikliği, kredi geçmiş ve ticari kayıt dışılıktan bahsedilmektedir.
- Bazı gruplar finansal erişim açısından diğerlerine oranla daha fazla dışlanmışlardır. Kadınlar, kırsal yoksul kesim ve coğrafî olarak uzak veya ulaşılması zor bölgeler, mikro ve küçük işletmeler bu duruma örnek gösterilebilir.
- Finansal hizmetlere erişim, 2015 tarihinde Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi’nde belirlenen on yedi sürdürülebilir kalkınma hedefinin yedisine ulaşımında bir kolaylaştırıcı etken olarak tanımlanmıştır.

Yukarıda sayılan zorluklara rağmen günümüzde finansal kapsayıcılık, küresel olarak politika yapımcılar, düzenleyiciler ve kalkınma ajansları için bir öncelik haline gelmektedir. Dünya Bankası Grubu, finansal kapsayıcılığı aşırı yoksulluğu azaltmak ve paylaşılan refahı artırmak için önemli bir unsur olarak görmektedir ve 2020’de Evrensel Finansal Erişim’e ulaşmak için iddialı bir küresel hedef olarak ortaya koymuştur (<http://www.worldbank.org> 05.11.2016).

3. SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA

3.1. Sürdürülebilirlik Kavramı

Çevresiyle sürekli etkileşim içerisinde olan insanın, temel ihtiyaçlarını doğa aracılığıyla karşılar-ken çevreye vermekte olduğu zarar, aynı ölçüde kendi yaşamına bir tehdit olarak geri döner. Sürdürülebilirlik tanımları; bir olgunun, istek veya değer-lerin belirtilmesi şeklinde yapılırken, tanımlarda sürdürülebilirliğe bir yol veya sonuç olarak yaklaşılmaktadır. Şimdi nerede bulunduğu, nereye gidilmesi gerektiği ve oraya nasıl ulaşılacağı yorumu açık olaylardır (Tokuç ve Güller, 2014, 2-3).

Köken olarak Latince’den gelen *sürdürülebilirlik* kavramı “daimi olma yeteneği” olarak açıklanabilir (<https://tr.wikipedia.org>, 19.09.2016). Bir şeyin devam etmesi veya ettirilmesi anlamına gelen sürdürülebilirlik, bugünü ve gelecek zamanı içerisinde barındıran bir kavramdır. Ekonomi ile ilişkilendirildiğinde nihai hedefi kar elde etmek olan geleneksel kalkınma teorilerinin aksine, sürdürülebilirliğin hedefi dünyanın mevcut kaynaklarını korumak ve gelecek nesillere aktarılmasını sağlamaktır. Bu amaçla, kişisel veya şirketlere dair ekonomik çıkarlar ve kar beklentilerinin yerine kamu yararının ön plana alınması ve bugün temelli üretim yerine geleceği ve gelecek nesilleri de hesaba katan bir kalkınma anlayışının benimsenmesi, sürdürülebilir ekonomik faaliyetlerin temelini oluşturmaktadır (Karabıçak ve Özdemir, 2015, 44).

Bu anlamda kavram ekonomi açısından değerlendirildiğinde, sürdürülebilir kalkınma kavramıyla birlikte ele alınarak, üretim sürecinde yenilenebilir kaynaklara yönelmek ve üretim faaliyetinin çevreye olan etkilerinden sorumlu olmak şeklinde tanımlanabilir (Yavuz, 2010, 65).

3.2. Sürdürülebilir Kalkınma

Toplumsal refahı artırmak amacıyla giderek artan dünya nüfusunun ihtiyaçlarını karşılamak için tahrip edilen ekonomik, çevresel ve sosyal kaynaklara duyulan şiddetli ihtiyaç, toplumun gereksinimleri giderilirken bu kaynakların korunması ve fütürsuzca tüketilmemesi gerektiği düşüncesini ortaya çıkarmıştır. Buna göre, kısa dönemli ihtiyaçların karşılanması veya ekonomik kazanımlar için uzun dönemde hatta sonsuza kadar ihtiyaç duyulacak kaynaklar feda edilemez; yani sadece sürekli ve dengeli bir gelişim kabul edilebilir (Önce vd., 2015, 231). Bu düşüncüyü anlatan *Sürdürülebilir Kalkınma* ifadesi ilk kez 1972 yılında kavramlaştırılmış olup, 1987’de Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Komisyonu (World Commission on Environment and Development) tarafından hazırlanan Brundtland Raporu’nda “*Gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılamak için yeterli kaynaklardan ödün verilmeksizin, bugünün ihtiyaçlarını karşılamak*” şeklinde açıklanmıştır (WCED, 1987, 16). Başlangıçta çevresel bir sorumluluk olarak değerlendirilen sürdürülebilir kalkınma, günümüz toplumunda aktif olarak faaliyet gösteren tüm birey ve örgütlerin taşıması gereken çevresel, ekonomik ve sosyal sorumluluklar bütünü şeklinde kabul

edilmektedir (Sarıkaya ve Kara, 2007, 222-223). Buradan hareketle sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik, çevresel ve sosyal olmak üzere üç temel açıdan incelenmesi önemlidir (Harris, 2000, 5-6):

Ekonomik anlamda sürdürülebilir sistem, iç ve dış borcu yönetilebilir düzeyde korumak; tarım ve sanayi üretimine zarar veren aşırı sektörel dengesizliklerden kaçınmak için devam eden esasta mal ve hizmet üretebilmelidir.

Çevresel anlamda sürdürülebilir sistem, yenilenebilir enerji kaynaklarının aşırı kullanımından kaçınarak ve yenilenebilir olmayan kaynakları ancak yerlerine ikamelerinin yapılması ölçüsünde tüketerek sürekli kaynak yapısını sağlamalıdır. Bu durum biyoçeşitlilik, atmosferik denge ve genelde ekonomik kaynak olarak sınıflandırılmayan diğer ekosistem fonksiyonlarını da içerir.

Sosyal anlamda sürdürülebilir sistem, dağılımsal eşitliği, eğitim ve sağlık gibi sosyal hizmetlerin uygun şekilde sağlanmasını, cinsiyet eşitliğini, politik hesap verebilirlik ve katılımı gerçekleştirebilmelidir.

25 Eylül 2015 tarihinde Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi'nde Birleşmiş Milletler'e üye 193 ülkenin onayıyla 2030 yılına kadar gerçekleştirebilmek üzere, Sürdürülebilir Kalkınma için "Küresel Hedefler" belirlenmiştir. On yedi başlık altında toplanmış bu hedefler; yoksulluğun son bulması, açlığın son bulması, sağlıklı bireyler, nitelikli eğitim, toplumsal cinsiyet eşitliği, temiz su ve sıhhi koşullar, erişilebilir temiz enerji, insana yakışır iş ve ekonomik büyüme, sanayi-yenilikçilik ve alt yapı, eşitsizliklerin azaltılması, sürdürülebilir şehir ve yaşam alanları, sorumlu tüketim ve üretim, iklim eylemi, sudaki yaşam, karasal yaşam, barış ve adalet, hedefler için ortaklıklardır (<http://www.tr.undp.org> ve <http://www.sgsistanbul.org/surdurulebilir-kalkinma-hedefleri/> 02.10.2016).

Yukarıda belirlenen hedeflerin gerçekleştirilmesinde, uygulanması gerekli olan sürdürülebilir kalkınma stratejisi, kısa dönemli ekonomik yararların yerini çok uzun dönemli ve kuşaklar arası toplumsal ve çevresel yararların almasını önermektedir. Bu şekilde büyümenin yeniden canlandırılması, kaynak rezervinin korunması ve değerinin yüksel-

tilmesi, karar verme süreçlerinde çevre ve ekonominin birleştirilmesi ve yoksulluğun azaltılması sağlanabilir. Bir ülkede sürdürülebilir kalkınmanın varolabilmesi ancak ekonomik, çevresel ve sosyal sürdürülebilirliğin sağlanmasıyla gerçekleşebilir (Kaya, 2004, 238). Sürdürülebilir kalkınmanın varlığı için bu üç durum son derece önemli olup birlikte ele alınmalı, birbiri ile çelişmemelidir.

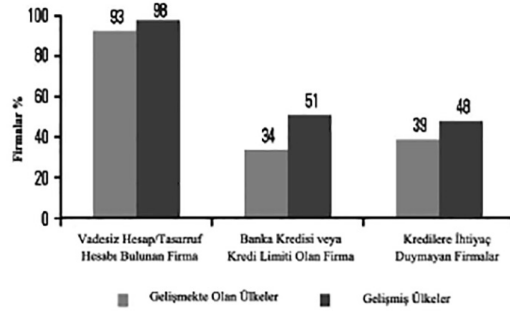
Ekonomilerin küreselleşmesiyle birlikte ticaret, bilgi paylaşımı ve teknolojiye erişim vasıtasıyla yaşam kalitesinin ve refahın artması için yeni fırsatlar ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte, bu fırsatlar sürekli artan insan nüfusu için her zaman mevcut olmamakta; bu durum beraberinde doğal kaynakların istikrarı açısından yeni riskler getirmektedir. Sürdürülebilir kalkınmanın önündeki başlıca zorluklardan bir tanesi, yeni ve yenilikçi seçimleri ve düşünce yöntemlerini gerektiriyor olmasıdır. Bilgi ve teknolojideki gelişmeler bir yandan ekonomik kalkınmaya katkıda bulunurken, diğer yandan sosyal ilişkilerimizin, çevremizin ve ekonomilerimizin sürdürülebilirliğine yönelik risk ve tehditleri çözüme kavuşturma potansiyeline de sahiptirler (GRI, 2006, 2).

3.3. Dünya'da Sürdürülebilir Kalkınma ve Finansal Hizmetlere Erişim İlişkisi

Dünyada finansal hizmetlere erişim konusunda ülkeler arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır. Bazı az gelişmiş ülkelerde toplumun büyük çoğunluğu finansal sistemin dışında olmasına rağmen, bazı gelişmekte olan ülkelerde toplumun yarısından fazlasının finansal hizmetlerden yararlanmadığı gözlenmektedir. Birçok gelişmiş ülkede ise finansal hizmetlere erişim oranı yüzde 90 seviyesine ulaşmaktadır (TCMB, 2011, 12).

G-20, hem gelişmiş hem de gelişmekte olan piyasa ekonomilerinde "finansal erişim"e duyulan ihtiyacın ne kadar önemli olduğunu ifade etmektedir. Özellikle gelişmekte olan ekonomilerde nüfusun önemli bir kesimi, finansal sisteme erişimden yoksundur. Bu durum, hane halkı ve girişimciler için krediye erişimin kısıtlanarak ekonomik büyümenin azalmasına yol açmakta ayrıca risk paylaşımı ve çeşitlendirmeyi sınırlamaktadır (Prasad, 2010, 20).

Şekil 3: Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Firmaların Kredi ve Hesap Kullanımı

Kaynak: The World Bank, Global Financial Development Report 2014, 26.

Şekil 3’de gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde firmaların çek ve tasarruf hesabı kullanımı ile aynı tür firmaların kredi kullanımı karşılaştırıldığında görece küçük farklılıklar olduğu gözlenmektedir. Bu tür firmalar çoğunlukla banka kredisi kullanmaya daha yatkındır. Gelişmiş ülkelerdeki muadilleri ile karşılaştırıldığında, gelişmekte olan veya az gelişmiş olan ülkelerdeki firmaların finansal açıdan daha sınırlı oldukları gözlenmiştir. İlginçtir ki, yüksek gelirli ve düşük/orta gelirli gruplarda (sırasıyla yüzde 48 ve yüzde 39) yer alan firmalar krediye ihtiyaç duymadıklarını belirtmişlerdir.

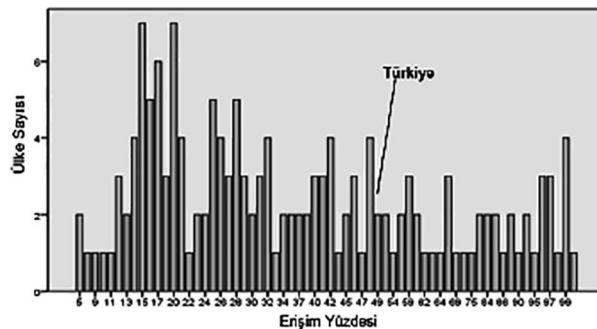
Öte yandan, banka hesapları ve firmaların kredi kullanımındaki coğrafi değişkenlik nispeten büyüktür. Doğu Avrupa’daki firmaların yüzde 90’ından fazlası banka hesaplarına sahipken, yüzde 44’ü krediye sahiptir. Orta Doğu’daki firmaların yüzde 76’sının banka hesabı ve yalnızca yüzde 27’sinin kredi hesabı olduğu bilinmektedir. Diğer bir kıstas ise bölge içi değişkenliklerdir. Örneğin Azerbaycan’da firmaların yüzde 77’si hesap, yüzde 20’si krediye sahipken, Romanya’da yüzde 50’si hesap, yüzde 42’si krediye sahiptir.

Şekil 4’de yer alan Dünya Bankası tarafından finansal hizmetlere erişimi ölçmek amacıyla, 157

ülkenin verisi kullanılarak hazırlanan çalışmaya göre dünya makro erişim ortalaması, yüzde 41, Türkiye’nin makro erişim seviyesi ise yüzde 49’dur. Türkiye’de yetişkin nüfusun yarısının finansal sistemin dışında olduğu düşünülmektedir. Türkiye diğer ülkelerle karşılaştırıldığında ise dünyada 26. sırada yer almaktadır (TCMB, 2011, 19).

Yapılan diğer bir çalışmada ise 139 ülke için yeni bir finansal erişim gösterge seti oluşturulmuştur. Yeni veri seti, finansal ürün ve ürün tedarik eden kurum türüne göre (ticari bankalar, karşılıklı sahiplik yapısına sahip bankalar ve mikro finans kuruluşları) daha geniş bir ülke setine sahiptir. Çalışmada mevduat hesabı oranı ve krediye erişimin tahmin edilmesi amaçlanmıştır. Bu nedenle banka sayısının yanı sıra dünyadaki banka hesaplarının sayısına (6,2 milyar) ilişkin kaba bir tahminde bulunmak için veri seti kullanılmıştır. Gelişmiş ülkelerde, yetişkin başına 3,2 hesap ve yetişkinlerin yüzde 81’inin banka hesabı bulunduğu belirlenmiştir. Buna karşın, gelişmekte olan ülkelerde, yetişkin başına sadece 0,9 hesap ve yetişkinlerin yüzde 28’inin banka erişimi tespit edilmiştir (Kendall ve diğerleri, 2010, 2).

Şekil 4: Dünyada Finansal Hizmetlere Erişim Dağılımı

Kaynak: TCMB; (2011), Dünya’da ve Türkiye’de Finansal Hizmetlere Erişim ve Finansal Eğitim, Editör: İhsan IŞIK, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, s. 19.

4. TÜRKİYE'DE FİNANSAL HİZMETLERE ERİŞİM VE SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA İLİŞKİSİ

Doğal kaynak ve çevre açısından sürdürülebilirlik gerekleri yanında, artan milli gelirin miktarının değil, dağılımının da dikkate alınması önem kazanmıştır. 1970'lerin ortalarına kadar az gelişmiş ülkeler hızlı bir büyüme sağlamış olmakla birlikte, artan gelir çok da adaletli olmayan bir biçimde dağılım göstermiş ve hızlı büyümenin kendiliğinden toplumun büyük bir kesimine ekonomik refah sağlamadığı görülmüştür (Kaya, 2004, 228).

Kalkınmanın sağlanabilmesi için gerekli ilave fonlar iki yoldan, ya yerli ya da yabancı kaynaklardan temin edilebilir. Ülke olarak, kalkınmamızı önce iç kaynaklar üzerine kurmamız gerekir; ancak yetmiyorsa, büyümeyi yavaşlatmamak ve ekonomik yarışta geri kalmamak için, yabancı kaynak kullanımına gidilmelidir. Birçok gelişmekte olan ülkede olduğu gibi, ülkemizde de yatırımlara dönüşecek fonların temel kaynağı bankalardır. Bankalar ise kendilerine yatırılan miktar kadar üretime katkıda bulunabilir. Türkiye'de finansal sistemin dışında kalan yetişkinlerin oranı yüzde 51'dir. Bu oran Hollanda'da % 0, Almanya'da % 3, İngiltere'de ise % 9'dur. Ülkemizde bankalara fon girişinin sınırlı olması, sistem dışı büyük fonlara işaret etmektedir. Gelişmiş ekonomilerde para cepte, minder altında, ya da kasada değil, banka hesaplarında, ekonominin hizmetindedir. Birçok gelişmiş ülkede bu hizmetlere erişim oranı yüzde 90'lar seviyesindedir ve banka hesabı olmayan kişilerin sayısı çok sınırlıdır. Bu ülkeler, toplumun en uzağındakileri bile, sisteme kazandırmayı amaçlayan yeni programlar ve yeni finansal teknikler geliştirmeye çalışmaktadırlar. Hatta bazı gelişmiş ülkelerde, belirli bankacılık hizmetlerine erişim olmadan, bir insanın barınma, gıda, eğitim, iş, sağlık ve sosyal güvenlik gibi temel ihtiyaçlarını yeterli kadar karşılayıp karşılamayacağı tartışılmaktadır. Diğer yandan, birçok gelişmekte olan ülkede genel olarak toplumun yarısından fazlasının, hatta kimi bölgelerde yüzde 95'inin finansal sistemin dışında olması dikkat çekmektedir (TCMB, 2011).

2015 yılında Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi'nde belirlenen sürdürülebilir kalkınma hedefleri içinde finansal hizmetlere erişim son derece önemli olmakla birlikte, finansal hizmetlerin kapsayıcı özelliğe sahip olması gerekliliği vurgulanmaktadır. Bu

hedefler içinde finansal hizmetlere erişim ile ilgili öne çıkan maddeler aşağıda yer almaktadır (<http://www.sgsistanbul.org/surdurulebilir-kalkinma-hedefleri/> 02.10.2016):

- 2030'a kadar tarımsal verimliliğin ve özellikle kadınlar, yerli halklar, çiftçilikle uğraşan aileler, göçebe çobanlar ve balıkçılar olmak üzere küçük çaplı gıda üreticilerinin toprağa, diğer verimli kaynaklara ve girdilere, bilgiye, *finansal hizmetlere*, piyasalara ve değer temini ve tarım dışı istihdam olanaklarına güvenli ve eşit erişiminin sağlanması aracılığıyla gelirlerinin iki katına çıkarılması,
- Kadınların ekonomik kaynaklara ulaşma, toprak ve diğer mülk türlerine sahip olma ve üzerlerinde kontrol kurabilme, *finansal hizmetler*, miras ve doğal kaynaklara erişimleri gibi konularda ulusal yasalara uygun olarak eşit haklara sahip olmaları için reformlar yapılması,
- Üretim faaliyetlerinin, insana yakışır istihdam yaratmanın, girişimciliğin, yaratıcılık ve yenilikçiliğin desteklediği kalkınma odaklı politikaların desteklenmesi ve *finansal hizmetlere erişim* yoluyla mikro, küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin resmiyet kazanmalarının ve büyümelerinin teşvik edilmesi,
- Herkesin bankacılık, sigorta ve *finansal hizmetlere erişiminin* teşvik edilmesi ve artırılması için yurt içi finansal kurumların kapasitelerinin güçlendirilmesi,
- Özellikle gelişmekte olan ülkelerde küçük ölçekli sanayi işletmelerinin ve diğer işletmelerin uygun koşullu krediyi de kapsayan *finansal hizmetlere erişimlerinin* ve değer zincirlerine ve piyasalara entegrasyonlarının artırılması.

Ekonomik kurumlar eğitim görmek, tasarruf edip yatırım yapmak, yeni teknolojiler geliştirmek ve hayata geçirmek vb. için gerekli ekonomik teşvikleri düzenlemektedir (Acemoğlu ve Robinson, 2013, 46). Sürdürülebilir bir kalkınma için toplumun farklı kesimlerinin ihtiyacı olan kaynaklara erişimi önem kazanmaktadır. Girişimciler, KOBİ'ler, tarımsal faaliyetlerle ilgilenenler, kadınlar vb. kesimlerin ihtiyaç duydukları finansal kaynaklara erişimi farklı düzeylerde gerçekleştirebilmektedir.

Özellikle gelir düzeyi yüksek ülkeler başta olmak üzere birçok ülkede bilinçlenerek örgütlenen üretici ve tüketiciler, doğayı tahrip etmeyen yöntemlerle, insanlarda olumsuz etki yapmayan tarımsal ürünleri üretmeyi tercih etmeye başlamıştır. Bu amacı güden bir üretim yolu olan organik tarım birçok ülkede olduğu gibi ülkemizde de kullanılmaya başlanmış olup günümüzde bu konuda önemli atılımlar yapılmaktadır (Turhan, 2005, 17). Ekonomik krizde tarım sektörü hem ihracat hem de istihdam yönünden tampon görevi görmüştür. Ayrıca, Avrupa'da uygulanan tarım danışmanlığı sistemiyle köylerdeki çiftçilere eğitim ve destek verilmeye başlanmış, 2.500 tarım danışmanı atanmıştır. Amaç, zirai ilaç kalıntısı sorununun çözülmesi, iyi tarım uygulamalarının yaygınlaştırılması ve üretimin kayıt altına alınmasını desteklemektir. Türkiye gibi tarım ülkelerinin değerlerini koruması hem ülkemizin, hem de dünyanın yarınları için büyük önem taşımaktadır (<http://www.dunya.com>, 15.09.2016).

Türkiye'de 2000'li yıllara kadar özel bankaların tarımsal kredileri, diğer sektörlerde verilen kredilere göre sınırlı düzeylerde kalmıştır. 2001 krizinden sonra tarım sektörünün hızla dönüşüme girmesi, makineleşmenin ve modernleşmenin artması ile birlikte Ziraat Bankası tarımsal kredileri, var olan isteği karşılayamayacak düzeylerde kalmıştır. Bu

açığı gören özel bankalar, kriz ile birlikte atılan kaynaklarını daha iyi değerlendirmek ve kaynakların geri dönüşümünü garanti altına almak amacıyla tarım sektörüne yönelik kredi paketlerine ağırlık vermeye başlamışlardır (Artukoğlu, 2013, 11-12).

Tablo 1'de yıllar itibariyle tarım sektörünün toplam krediler içindeki payı görülmektedir. 2005 yılından sonra nispeten düşen oran, 2010 yılında %4,49 oranına yükselmiştir. Bankalarca finansman konularına göre bildirim yapılan nakdi kredilerin tüm sektörler içindeki payına bakıldığında Mayıs 2013 itibariyle tarım, avcılık, ormancılık sektörleri %3,7; balıkçılık sektörü ise %0,1 düzeyindedir (www.tcmb.gov.tr, 13.11.2016). BDDK'dan (Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu) alınan verilere göre ise tarımsal kredilerin toplam içindeki payı 2014 yılı için %3,52, 2015 yılı için %3,96'dır. Aşağıdaki grafikte görüldüğü üzere, Eylül 2016 itibariyle tarım sektörünün toplam krediler içindeki payı önceki iki yıla kıyasla biraz daha artarak, %4,11 şeklinde yükselmiştir.

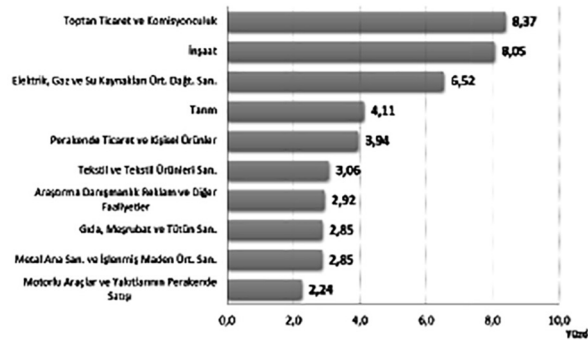
Finansal hizmetlere erişim kolaylaşıp, bu oranlar mümkün olduğu düzeyde artırılabilirliği takdirde tarım, ormancılık, balıkçılık vb. sektörlerdeki sürdürülebilirlik daha etkili hale gelecektir.

Tablo 1: Toplam Krediler İçinde Tarım Kredilerinin Payı

YIL	2010	2009	2008	2007	2006	2005
Tarımsal Kredilerin Toplam İçindeki Yüzdeleri	% 4,49	% 4,22	% 3,71	% 4,16	% 4,46	% 5,85

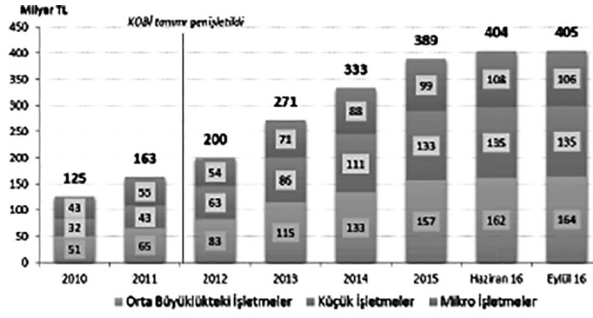
Kaynak: TÜİK, Sektörlere Göre Banka Kredileri verilerinden elde edilmiştir, <http://www.tuik.gov.tr> (13.11.2016).

Şekil 5: Seçilmiş Sektörlerin Toplam Krediler İçindeki Payı

Kaynak: BDDK, Türk Bankacılık Sektörü Temel Göstergeleri, Eylül 2016.

Şekil 6: KOBİ Kredilerinin Gelişimi

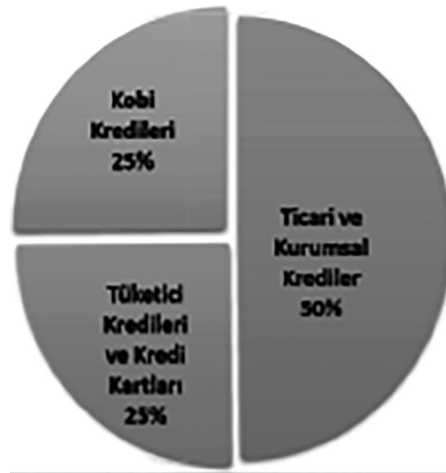
Kaynak: BDDK, Türk Bankacılık Sektörü Temel Göstergeleri, Eylül 2016.

Tablo 2: Toplam Krediler İçinde KOBİ Kredilerinin Payı

YIL	2016	2015	2014	2013	2012
KOBİ Kredilerinin Toplam İçindeki Yüzdesi	% 25	% 26	% 27	% 25,9	% 23,5

Kaynak: BDDK "Türk Bankacılık Sektörü Temel Göstergeleri" verilerinden elde edilmiştir. 2016 yılı verileri Eylül ayı itibarıyla. <https://www.bddk.org.tr> (24.11.2016)

Şekil 7: Kredilerin Dağılımı

Kaynak: BDDK, Türk Bankacılık Sektörü Temel Göstergeleri, Eylül 2016.

Yukarıdaki grafikte KOBİ kredilerinin 2016 yılına kadar olan gelişimi görülmektedir. 2010 yılından itibaren hem en alt kısımda yer alan orta büyüklükteki işletmeler hem orta kısımda belirtilmiş küçük işletmeler hem de en yukarıda görülen mikro işletmelerin aldığı krediler artış göstermiştir.

Tablo 2’de belirtildiği üzere, toplam krediler içinde KOBİ kredilerinin payı ise 2012 yılında %23,5 iken, 2014 yılında %27’ye yükselmiş; sonraki iki yılda görece düşüş göstermiştir. Aşağıdaki grafikte görüldüğü şekilde, 2016 Eylül ayı itibarıyla ticari ve kurumsal krediler %50, tüketici kredileri ve kredi kartları %25 paya sahip olurken, toplam krediler içinde KOBİ’lerin payı %25 olarak yer almaktadır.

2015 yılından itibaren küresel bazda para politikasının sıkılaşması ve bankacılık sektörünün kaldıraç oranlarında beklenen düşüş, kredi maliyetleri ve finansmana erişim üzerinde olumsuz bir baskı yaratacaktır. Bu durumda, teknolojik altyapılarını yenileyerek büyüme fırsatı yakalayacak KOBİ’ler başta olmak üzere şirketlerin sermaye yatırımlarını finanse etmesi güçleşmektedir. Özel sektörün bilançosunda gözlenen artan borç/öz kaynak oranı da bu durum üzerinde etkilidir (Deloitte, 2015, 22).

Toplumda her kesimin finansal kaynaklara erişimi yeterli düzeyde değildir. Finansal erişime destek sağlayacak ve sürdürülebilir kalkınmaya destek verecek bir bankacılık ürünü olarak, yoksul ve düşük gelir düzeyindeki kişi, aile ve mikro işletme-

lere sağlanan finansman hizmetlerini ifade eden, küçük kredi anlamına gelen **mikrokredi**, dünyada ilk Bangladeş'te 1970'li yıllarda ortaya çıkmıştır. Türkiye'de mikrokredi uygulamaları ise 1980'lerin sonlarından itibaren göze çarpmaktadır. İlk uygulamalar, hâlen bu uygulamaya devam etmekte olan Ziraat Bankası ve Halk Bankası tarafından gerçekleştirilmiş, çiftçiye ve dar gelirli vatandaşlara düşük faizli mikrokrediler sunulmuştur (<http://www.std.org.tr>). 1995 yılında Kadın Emegini Değerlendirme Vakfı (KEDV) tarafından gerçekleştirilen çalışmalar da mikrokredi uygulamalarında önemli bir paya sahiptir (Kalaç, 2016, 30). Belirtilmelidir ki, Türkiye'de dünyada uygulanan anlamda bir mikrofinans uygulaması henüz mevcut değildir. Yalnız dünyadaki uygulamalar ile tam olarak örtüşmese de, Tarım Kredi Kooperatifleri ile Esnaf ve Sanatkarlar Kredi ve Kefalet Kooperatifleri ülke çapında örgütlenmiş olup, sahip oldukları altyapı ve bilgi birikimiyle kar maksimizasyonundan ziyade sosyal fayda maksimizasyonunu hedefleyerek uzun yıllardır mikrokredi benzeri uygulamaları gerçekleştirmektedirler (Öner vd., 2008, 63). Ayrıca Türkiye'de günden güne artan bir ilgiye sahip bulunan mikrokredi projesi, Türkiye Grameen Mikrokredi Projesi (TGMP) adı altında 2003 yılından beri faaliyetini sürdürmektedir (Şengür ve Taban, 2012, 60).

Dünya'da 2 milyar insan bankacılık hizmetlerine erişememektedir. Türkiye'de finansal hizmetlere erişimi olmayan insanların bu toplam içindeki payı %1.2'dir (<http://www.worldbank.org>, 16.09.2016). Türkiye, Arjantin ve Brezilya ile birlikte gelişmekte olan ülkeler içinde kredi kullanan yetişkinlerin en fazla olduğu üç ülkeden biridir. 2014 yılı itibarıyla, bu üç ülkede kredi kartı kullanan yetişkinlerin oranı %20'den fazladır. Ayrıca Türkiye'de nüfusun %57'sinin banka hesabı bul-

nurken, bunların %44'ünü kadınlar oluşturmaktadır (Kunt vd., 2015, 50-84). Türkiye'de 2014 yılında mobil hesabı olanların oranı %0,8 iken, bankamatik kartı olanların oranı %43,3'tür (World Bank, 2015, 148).

Tablo 3, Türkiye'de 15 yaş üstü nüfusun, firmaların ve fon sağlayıcıların bazı finansal kaynaklara erişimi ve kullanımı vb. ile ilgili durumunu göstermektedir. Bir finansal kurumda hesabı olanların oranı, %57,6 iken ödemelerde elektronik ödeme sisteminin kullanımı %11,1 seviyesinde kalmıştır. Buna rağmen bankamatik kartı kullanımı seviyesi %56,6 ile daha yüksektir. Firmalarda ise vadesiz hesabı veya tasarruf hesabı bulunan firma oranı oldukça yüksektir. Yatırımlarının finansmanında %52'ye yakın bir oranda firma, banka yoluyla finansmanı tercih etmektedir. Yalnız çalışma sermayesi finansmanında firmaların banka kredisine başvurmadığı gözlenmektedir. Her 100.000 yetişkine düşen banka şubesi oranı ise %18,3 ile sınırlı kalmaktadır.

Türkiye'de kadınların toplam istihdam içindeki payına bakıldığında oran yalnızca %38 iken, kadın girişimciler söz konusu olduğunda bu oran %7'ye düşmektedir (<http://www.avrupa.info.tr>, 21.11.2016).

Ülkemizde finansal erişimi güçlendirmek amacıyla önemli adımlar atılmaktadır. Finansal İstikrar Komitesi tarafından bütüncül bir yaklaşımla hazırlanan Finansal Erişim, Finansal Eğitim, Finansal Tüketicinin Korunması Stratejisi ve Eylem Planları 05/06/2014 tarihli ve 29021 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan 2014/10 sayılı Başbakanlık Genelgesi çerçevesinde kamuoyuyla paylaşılmış ve yürürlüğe girmiştir.

Tablo 3: Türkiye Finansal Kapsayıcılık Durumu

	Bireyler				Firmalar				Fon Sağlayıcılar
	Resmi bir finansal kurumda hesabı olanlar	Önceki yılda bir finansal kurumdan kredi alımı	Ödemelerde elektronik ödeme kullanımı	Bankamatik kartı	Vadesiz hesap/ tasarruf hesabı bulunan firma	Banka kredisi veya kredi limiti olan firma	Yatırımlarının finansmanında bankaları kullanan firmalar	Çalışma sermayesi finansmanında banka kredisi kullanan firmalar	Her 100.000 yetişkine düşen banka şubesi
Oranlar (%)	% 57,6	% 4,6	% 11,1	% 56,6	% 90,6	% 56,8	% 51,9	-	%18,3

Ayrıca daha önce yurt dışında fiyatlandırılıp ülkemizde fiyatlandırılmayan birçok bankacılık hizmeti ücretlendirilmeye başlanmıştır. Önceden finansal kuruluşlar tarafından sunulmayan özel sektör borçlanma araçları, varantlar, kira sertifikaları, opsiyonlar gibi yeni finansal ürünler piyasamıza dahil olmuştur. Ancak, finansal tüketicinin bu yeni piyasa koşullarına uyum sağlaması çok kolay olmamıştır (BDDK, 2014, 15). Türkiye’de finansal kurumlar, ileri teknoloji ihtiyacı ve yasal düzenlemeler nedeniyle, yeterince düşük maliyetli servislere odaklanamamakta; fiyatlamının zor olması, müşteri ile ilgili bilgi eksikliği ve otomasyon eksikliği sebepleri ile kişiye özel finansal ürünler sunamamaktadır. Banka şubeleri ve ATM’ler herkes tarafından ulaşılabilir değildir. Fakat mobil havale, mobil kredi ve mobil mevduat çalışmaları ümit vericidir (Atabarut, 2016, 2-25).

TEB ve Boğaziçi Üniversitesi finansal hizmetlerin tüketiciler tarafından kullanılma oranlarını baz alarak Finansal Erişim Endeksi’ni oluşturmuştur. Finansal Erişim Endeksi oluşturulurken finans sektöründe faaliyet gösteren kuruluşların tüketicilere sunduğu finansal hizmetler ve ürünlerden oluşan geniş bir liste oluşturulmuştur. 2013 yılında endeks 31,50 olarak hesaplanmışken, 2014’te endeks 39,17 olarak bulunmuştur. Bu değişiklikte kullanılan yöntemin değişikliğinin de etkisi bulunmaktadır. Finansal Erişim Endeksi’nin 100 puan üzerinden değerlendirildiği göz önüne alındığında ortalama endeks skorunun bu kadar düşük çıkması sıradan tüketicilerin banka hesabı, kredi kartı vb. gibi temel ürünler dışında finansal ürün ve hizmetlerden yararlanmadığını göstermektedir. Bu endeksin sonuçlarına göre Türkiye’de yaşayan nüfus, finansal ürünlerin %39,17’sine erişebilir durumdadır. Türk halkının yatırımlarını değerlendirmesi ve daha ileri finansal ürünlerden yararlanması için finansal sisteme entegre edilmesi gerektiği sonucu çıkmaktadır (TEB, B.Ü., 2014, 7).

Finansal kaynaklara erişimin en önemli araçlarından olan borsaların çevresel, sosyal, kurumsal yönetim konularındaki risklerine ilişkin politika oluşturmaları sürecinde şirketlere yol gösteren ve şirketlerin sürdürülebilirlik politikalarına ilişkin bilgiyi de sorumlu yatırımcılara ileten bir platform oluşturma düşüncesinden hareketle, 2014 yılında Borsa İstanbul, şirketlerin çevresel, sosyal, kurumsal yönetim alanlarındaki performanslarını temel alan BIST Sürdürülebilir Endeksi’ni uygulamaya

koymuştur. Endeks, şirketlerin, küresel ısınma, doğal kaynakların tükenmesi, su kaynaklarının azalması, sağlık, güvenlik, istihdam gibi Türkiye ve dünya için önemli olan sürdürülebilirliğe ilişkin meselelere nasıl yaklaştıklarını ortaya koymakta, yaptıkları faaliyetlerin ve aldıkları kararların bağımsız bir gözle değerlendirilmesini ve bir anlamda tescil edilmesini sağlamaktadır (<http://www.borsaistanbul.com>, 12.09.2016).

Türkiye’nin 2014-2018 dönemini kapsayan Onuncu Kalkınma Planı yüksek, istikrarlı ve kapsayıcı ekonomik büyümenin yanı sıra bilgi toplumu, çevrenin korunması ve kaynakların sürdürülebilir kullanımını gibi unsurları kapsamaktadır. Bu doğrultuda, enerji ithalatının toplam ithalatın dörtte birini oluşturduğu Türkiye’de, yenilenebilir enerji kaynaklarının enerji üretimindeki payının artırılması, tarımsal üretim verimliliğinin artırılması, bölgesel gelişmişlik farklarının azaltılması ve kırsal kesimdeki refah düzeyinin yükseltilmesi, küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin verimlilik artışı yakalaması Türkiye’nin 2023 yılı hedeflerine ulaşılması yolunda atılacak önemli adımlardandır. Bununla birlikte Türkiye’nin gelişmiş ülkelere kıyasla yüksek olan enerji yoğunluğunun düşürülmesi ve enerji verimliliği alanında iyileştirmeler yapılması, sürdürülebilir kalkınma açısından büyük önem taşımaktadır (Vakıfbank Sürdürülebilirlik Raporu, 2016, 15).

5. SONUÇ

Günümüzde finansal hizmetlere erişimin aşırı yoksulluğun azaltılmasında, ortak refahın artırılmasında, kapsayıcı ve sürdürülebilir kalkınmanın desteklenmesi konularında giderek daha da önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. Sürdürülebilir bir sosyoekonomik kalkınma için, sağlam ve etkin finansal kurum ve piyasaların varlığının önemi gün geçtikçe artmaktadır. Yapılan akademik çalışmalar sağlam bir finans sisteminin ekonomik büyüme ve kalkınmayla yakından ilişkili olduğunu göstermenin yanı sıra finansal sistem gelişmişliğinden, ekonomik büyüme ve kalkınmaya doğru bir ilişki olduğu yönünde de sonuçlara işaret etmektedir.

Bir ülkede toplumun her kesiminin finansal hizmetlere erişimi aynı düzeyde olamamaktadır. Özellikle girişimcilerin ve ekonomik anlamda toplumun lokomotifini sayılabilecek KOBİ’lerin,

tarımsal faaliyetlerle uğraşanların bu hizmetlere erişiminin artması, bunun için de finansal kurumların daha güçlü bir yapıya ulaşmalarının sağlanması önemlidir. Bu anlamda atılan adımlar sürdürülebilir kalkınmanın ivme kazanmasına yardımcı olacaktır.

Türkiye’de finansal piyasa günden güne gelişme göstermekte, gerek kamu gerek özel finansal kuruluşlar yoluyla birçok finansal hizmetler sunulmaktadır. Daha önce sunulmayan birçok finansal ürün piyasada kullanılır hale gelmiştir. Finansal erişimin ölçütü olarak kabul edilen, bir finansal kuruluştaki herhangi bir hesabı olan yetişkin sayısının toplam nüfusa oranına bakıldığında; ülkemiz gelişmekte olan ülkeler arasında iyi sayılabilecek bir yere sahip olmasına rağmen, yaklaşık yüzde ellilik bir oranın finansal hizmetlere erişiminin gerçekleştiği, geri kalanının bu hizmetlere erişiminin sınırlı olduğu görülmektedir. Finansal erişimin sürdürülebilir kalkınmadaki öneminden hareketle, Türkiye’de yetkili kurumlar finansal erişimin artması yönünde birçok girişimde bulunmuştur. Finansal erişim endeksi, Finansal İstikrar Komitesi tarafından hazırlanan Finansal Erişim, Finansal Eğitim, Finansal Tüketicinin Korunması Stratejisi ve Eylem Planları bu konularda atılmış önemli adımlardandır.

Kaynakça

ACEMOĞLU, Daron; ROBINSON, James A.; (2013), *Ulusların Düşüşü*, Çev. F.R. Velioğlu, Doğan Kitap, İstanbul.

ARORA, Rashmi U. ;(2010), “Measuring Financial Access”, *Discussion Papers Economics No.2010-07*, Griffith University, Editor: D.T. Nguyen, June, pp.1-23.

ARTUKOĞLU, Metin; (2013), “Tarımsal Kredilerdeki Gelişmeler”, *Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Bölümü*, www.agr.ege.edu.tr/files/depo/tb2013/Metin_Artukoglu.ppt (18.11.2016).

ATABARUT, Altan; (2016), *Dünyadan Finansal Erişim İstatistikleri, Foder- Finansal Okuryazarlık ve Erişim Derneği*, Şubat.

BDDK; (2014), *Finansal Tüketicinin Korunması Eylem Planı Arka Plan Belgesi*, 05/06/2014 Tarih ve 2014/10 Sayılı Başbakanlık Genelgesi ile Yürürlüğe Konulan Finansal Erişim, Finansal Eğitim, Finansal Tüketicinin Korunması Stratejisi, Kasım.

BDDK; (2016), *Türk Bankacılık Sektörü Temel Göstergeleri, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu Veri ve Sistem Yönetimi Daire Başkanlığı*, Eylül.

BECK, Thorsten; DEMIRGUC-KUNT, Asli and ROSS, Levine (2004), *Finance, Inequality and Poverty: Cross-Country Evi-*

dence. World Bank Policy Research Working Paper 3338, pp.1-36.

BECK, Thorsten, DEMIRGUC-KUNT, Asli and ROSS, Levine (2007), “Finance, Inequality and the Poor” *The World Bank January 26*, pp.1-40.

CLARKE, George, XU, Lixin Colin and ZOU, Heng-fu, (2003), *Finance and Income Inequality: Test of Alternative Theories*, Policy Research Working Paper 2984. World Bank, Washington, D.C, PP.1-32.

DE LA TORRE, Augusto; GOZZI, Juan Carlos and SCHMUCKLER, Sergio L. (2006), “Innovative Experiences in Access to Finance: Market Friendly Roles for the Visible Hand?”, *Latin America Regional Studies Series*, World Bank, pp.1-78.

DELOITTE; (2015), *Türkiye Leasing Sektörü: Sürdürülebilir Büyüme Yolunda Adımlar*, Nisan.

GRI – GLOBAL REPORTING INITIATIVE; (2006), *Sürdürülebilirlik Raporlama İlkeleri, Versiyon 3, 2000-2006*, <https://www.globalreporting.org/resource/library/Turkish-G3-Reporting-Guidelines.pdf> (02.09.2016).

HARRIS, Jonathan M.; (2000), *Basic Principles of Sustainable Development*, Global Development and Environment Institute, Tufts University, Working Paper 00-04.

HONOHAN, Patrick, (2004), *Financial Sector Policy and the Poor: Selected Findings and Issues*, World Bank Working Paper 43. Washington, D.C.

HONOHAN, Patrick (2007), *Cross-Country Variation in Household Access to Financial Services*, *Proceeding of Access to Finance Conference*, Washington DC. pp.1-38.

KALAÇ, Mustafa Özhan; (2016), “Türkiye’de Mikrokredi Uygulamaları: Grameen Mikrokredi Modeli Manisa İli Örneği”, *Celal Bayar Üniversitesi S.B.E. Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Manisa.

KANBEROĞLU Zafer ve KARA, Oğuz, (2016), “Finansal Sektör Gelişimi ve Sürdürülebilir Kalkınma ilişkisi”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Bahar-2016, Cilt:15, Sayı:57, ss.309-318.

KARABIÇAK, Mevlüt; ÖZDEMİR, Müge Burcu; (2015); “Sürdürülebilir Kalkınmanın Kavramsal Temelleri”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, Cilt 6, Sayı 13, ss.44-49.

KARLAN, Dean and MORDUCH, Jonathan, (2009), *Access to Finance*, Eds. Dani Rodrik and Mark Rosenzweig, Chapter 2, *Handbook of Development Economics*, Volume 5, pp.1-87.

KAYA, Eyten Ayşen; (2004), “Sürdürülebilir Kalkınma ve Yoksulluk- 9. Bölüm”, *İktisadi Kalkınma ve Büyüme*, Editör: Erol KUTLU, Eskişehir, Anadolu Üniv. Yayın No: 1575, AÖF Yayın No: 831.

KENDALL, Jake, MYLENKO, Nataliya and PONCE, Alejandro, (2010), *Measuring Financial Access around the World*, The World Bank, Policy Research Working Paper 5253, March, pp.1-67.

KUNT, Asli Demirguc; KLAPPER, Leora; SINGER, Dorthe; OUDHEUSDEN, Peter V.; (2015), *The Global Findex Database 2014*, World Bank Group Policy Research Working Paper 7255, April.

- ÖNCE, Saime; ONAY, Ahmet and YEŞİLÇELEBİ, Gül; (2015), "Corporate Sustainability Reporting and Situation in Turkey", *Journal of Economics, Finance and Accounting, Volume 2, Issue 2*, pp. 30-252.
- ÖNER, Emine; OKAN, Pınar; GÖKTEN, Soner ve AYPEK, Nevzat; (2008); "Mikrofinans Sistemi ve Ticari Bankaların Mikrofinans Sistemindeki Yeri", *Sosyoekonomi, Temmuz-Aralık (2)*, ss.55-74.
- PRASAD, Esward S., (2010), *Financial Sector Regulation and Reforms in Emerging Markets: An Overview*, NBER Working Paper Series No: 16428, pp.1-33.
- SARIGÜL, Haşmet; (2015), "Bankacılık Hizmetlerine Erişimin Sosyo-ekonomik Belirleyicileri Üzerine Bir Araştırma", *BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar Dergisi, Cilt 9, Sayı 1*, ss.83-102.
- SARIKAYA, Muammer ve KAYA, Zişan; (2007), "Sürdürülebilir Kalkınmada İşletmenin Rolü: Kurumsal Vatandaşlık", *Yönetim ve Ekonomi, Cilt 14, Sayı 2*, ss. 221-233.
- ŞENGÜR, Mehmet; TABAN, Sami; (2012); "Yoksullukla Mücadele Stratejisi Olarak Mikro Kredi Uygulaması: Eskişehir İli Örneği", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 13(1)*, ss.59-89.
- T.C.M.B.; (2011), *Dünya'da ve Türkiye'de Finansal Hizmetlere Erişim ve Finansal Eğitim*, Editör: İhsan IŞIK, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası.
- TEB; BOĞAZIÇI ÜNİVERSİTESİ; (2014); *Türkiye'de Finansal Erişim ve Okuryazarlık 2014*.
- TOKUÇ, Ayça ve GÜLLER, Ebru; (2014), *Mimarlık Yarışmalarında Sürdürülebilirliğin Rolü, İzmir Bölgesi Enerji Forumu, 31 Ekim-1 Kasım 2014*.
- TURHAN, Şule; (2005), "Tarımda Sürdürülebilirlik ve Organik Tarım", *Tarım Ekonomisi Dergisi, 11(1)*, ss.13-24.
- TÜRKİYE VAKIFLAR BANKASI T.A.O.; (2016), *Vakıfbank Sürdürülebilirlik Raporu, Ocak 2014-Haziran 2015*.
- WCED; (1987), *Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future*, World Commission on Environment and Development, <http://www.un-documents.net/our-common-future.pdf> (26.05.2016).
- WORLD BANK; (2014), *Global Financial Development Report, Financial Inclusion*.
- WORLD BANK ; (2015), *The Little Data Book on Financial Inclusion*.
- WORLD BANK;(2015), *Global Financial Development Report 2015/2016* <http://www.worldbank.org/en/publication/gfdr/background/financial-access>
- YAVUZ, V. Alpagut; (2010), "Sürdürülebilirlik Kavramı ve İşletmeler Açısından Sürdürülebilir Üretim Stratejileri", *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 7, Sayı 14*, ss.63-86.
- <https://tr.wikipedia.org/wiki/S%C3%BCrd%C3%BCr%C3%BClebilirlik> (19.09.2016)
- <http://www.sgsistanbul.org/surdurulebilir-kalkinma-hedefleri/> (02.10.2016)
- <http://www.tr.undp.org> (02.10.2016)
- <http://www.borsaistanbul.com/endeksler/bist-pay-endeksleri/surdurulebilirlik-endeksi> (12.09.2016)
- <http://www.dunya.com/ozel-dosya/surdurulebilir-tarim-icin-elle-verelim-haberi-107167> (15.09.2016).
- <http://www.worldbank.org> (16.09.2016)
- <http://www.worldbank.org/en/topic/financialinclusion/overview#1>, (05.11.2016)
- <http://www.tcmb.gov.tr> (13.11.2016)
- <http://www.tuik.gov.tr> (13.11.2016)
- <https://www.bddk.org.tr> (24.11.2016)
- <http://www.std.org.tr> (15.11.2016)
- <http://www.avrupa.info.tr/en/eu-and-civil-society/eu-and-gender-equality/kadinlar-icin-ne-yapiyoruz/kadinlar-is-hayatinda> (21.11.2016)
- <http://www.fo-der.org/wp-content/uploads/2013/05/FODER-TANITIM-Kas%C4%B1m-2014.pdf> (20.11.2016)